

Г Л А С Н И К

А Д В О К А Т С К Е К О М О Р Е В О Ј В О Д И Н Е

Ч А С О П И С З А П Р А В Н У Т Е О Р И Ј У И П Р А К С У

Година LXXXVI

Нови Сад, децембар 2014

Књига 74

Број 12

Ч Л А Н Ц И

UDC 347. 72/.73

Милош Марковић,
студент основних академских студија,
Правни факултет Универзитета у Нишу

ПОВЕЗИВАЊЕ ПРИВРЕДНИХ ДРУШТАВА*

САЖЕТАК: Рад је посвећен одређењу најбитнијих појмова, а како би послужио даљем изучавању и сагледавању постанка, функционисања, развоја и престанка групе друштава. Дефинисано је повезивање друштава, анализирани су његове особине, и притом истакнути предности као и недостаци. Посебно су објашњени прагови и системи капитала учешћа, а постављен је и проблем фиктивног капитала. Указано је на значај разликовања и препознавања у пракси врста повезивања друштава.

Кључне речи: група друштава, капитал учешће, фиктивни капитал, концерн, холдинг, картел, конзорцијум

1. УВОД

Концентрација привредних друштава¹ је повезивање њихове делатности стварањем јединствене управе. Концентрација друштава може бити фузија или повезивање друштава. Фузија друштава је концентрација друштава при којој друштва престају бити засебни правни субјекти и постају јединствени правни субјект. Повезивање друштава јесте концентрација друштава при којој сама друштва остају засебни правни субјекти. Пове-

* Рад примљен: 14. 5. 2014. године.

¹ У даљем тексту термин „друштво“ се користи као синоним за „привредно друштво“.

заност привредних друштава представља „гипку концентрацију“. (Круљ, 1978: 80) Повезивање друштава, у смислу правног института, је скуп правних норми којима је регулисано стварање јединствене (заједничке) управе друштава без престанка њиховог правног субјективитета.

Као што се људи повезују и стварају привредна друштва, тако се и сама привредна друштва повезују, стварајући сложеније организације које омогућају постизање испрва недостижних циљева. Захваљујући развоју технологије комуникација и саобраћаја расте значај ове појаве. Правна питања су до те мере испреплетена и повезана са економским и политичким да их је често немогуће одвојити (Ђуровић, 1977: 70).

2. ПОЈАМ И ОСОБИНЕ ПОВЕЗИВАЊА ПРИВРЕДНИХ ДРУШТАВА

2.1. Појам повезивања привредних друштава

Повезивање привредних друштава јесте стварање јединствене управе за више привредних друштава. Сва повезана друштва јесу правна лица. Повезана друштва задржавају правну, а губе економску самосталност, односно, нису правно, али су економски јединствена. Концентрација је највидљивије и најбруталније изражена у формама спајања и припајања друштава, а прикривено и у гипким облицима она се јавља као фактичко повезивање друштава, до потчињавања, а да није дошло до радикалних статусних промена (Круљ, 1978: 8).

Повезивањем привредних друштава настаје група друштава. Термин „група друштава“ резервисан је, по правилу, у литератури као и у законском тексту², за само једну врсту повезивања друштава, наиме, за концерн. Ваља их двојити. Повезивање друштава подразумева мноштво субјеката који нужно чине један скуп, једну групу, те би уносило забуну ограничење тако јасног термина „група“ на само једну врсту групе.³ Група друштава није правно лице, премда се као засебан издваја интерес групе.⁴

Иако у законима и литератури повезивање привредних субјеката подразумева најчешће повезивање друштава, могућност повезивања односи се и

² Чл. 550. и 551. Закона о привредним друштвима, *Службени гласник РС*, 36/2011.

³ Други аргумент за разликовање групе друштава од концерна био би т. 3. ст. 2. чл. 554. Закона о привредним друштвима који регулише групу са односима равноправности, а не концерн са односима равноправности, док је сам концерн под именом групе друштава у ст. 1. истог члана дефинисан као група субординацијом. Трећи аргумент би био ст. 1. чл. 553. у вези са чл. 557. који регулишу уговор о контроли и управљању као основу групе, тачније групе субординацијом. Чл. 550. показује да уговор о контроли и управљању може бити основ и концерна и холдинга, дакле, оба су група.

⁴ Чл. 557. Закона о привредним друштвима, *Службени гласник РС*, 36/2011.

на предузетнике, као и на друге привредne субјекте.⁵ Правила повезивања друштава примењују се сходно на остале привредne субјекте, с тим што су начини повезивања ограничени, јер је немогуће стећи капитал учешће у предузетнику.

Концентрација учесника на тржишту⁶ има два облика: статусна промена (спајање или припајање)⁷ или повезивање (контрола над другим учесником или више учесника на тржишту).⁸ Повезани учесници на тржишту су учесници на тржишту који су у односу субординације, тако да један или више њих контролишу другог или више њих.⁹

Контрола је моћ, односно могућност одлучујућег утицаја на пословање. Четири главна основа контроле су: статус контролног члана, имовинска права према контролисаном, уговор или пословна пракса.¹⁰ Чини се да оваква дефиниција повезивања учесника на тржишту знатно проширује појам повезивања друштава, јер по њој начини повезивања више нису само капитал учешће и уговор, већ и имовинска права према контролисаном учеснику као и пословна пракса. Међутим, тим имовинским правима, односно пословном праксом успева се издејствовати уговор са слабијим учесником на тржишту. Слабији учесник бива принуђен прихватити уговор о повезивању субординацијом и потчињава се јачем учеснику. Уговор је можда закључен под принудом, усмено или писано, речима или конклюдентним радњама, али је и даље уговор. Концентрација учесника на тржишту је дозвољена, осим ако би значајно ограничила, нарушила или спречила конкуренцију.¹¹

2.1.1. Проблеми неправилног дефинисања

У литератури и у законима се наилази на нејасне дефиниције, као и на дескрипције које садрже неспојиве ознаке.¹² Контрадикторне правне норме

⁵ Чл. 1. Закона о привредним друштвима, *Службени гласник РС*, 36/2011.

⁶ Закон о заштити конкуренције дефинише учесника на тржишту као свако физичко и правно лице које учествује у промету роба, односно услуга независно од свог правног статуса. То је прилично шири појам од привредног друштва, али би се могао изједначити са појмом привредног субјекта.

⁷ Чл. 486. и 487. Закона о привредним друштвима, *Службени гласник РС*, 36/2011.

⁸ Чл. 17. Закона о заштити конкуренције, *Службени гласник РС*, 51/2009.

⁹ Закон о заштити конкуренције познаје само повезивање субординацијом, што је знатан недостатак.

¹⁰ Чл. 5. Закона о заштити конкуренције, *Службени гласник РС*, 51/2009.

¹¹ Чл. 19. Закона о заштити конкуренције, *Службени гласник РС*, 51/2009.

¹² Дефиниција је суд у коме се одређују битне ознаке једног појма (навођењем најближег рода и врсне разлике), док је дескрипција суд у коме се одређују ознаке једног појма без одређења њиховог односа.

нужно воде у парадокс.¹³ Зато треба тежити усвајању општих дефиниција, а ако консензуса нема, треба користити прескриптивно дефинисање, и притом остати доследан (Петровић, 2007: 123).

Треба стално водити рачуна о значењу које се придаје терминима из ове области. Лоше дефинисање појма повезивања друштава води само неразумевању. Не поседује се појам о групи друштава, те се у пракси не умеју препознати ни она ни њен облик.

2.1.2. Правни институти блиски повезивању привредних друштава

Правни институт повезивања друштава треба разликовати од института промене правне форме и института статусне промене. Промена правне форме јесте прелаз привредног друштва из једне правне форме у другу правну форму без промене његовог правног субјективитета, а ради адаптације привредним условима.¹⁴ Циљ је оптимализација привређивања, а као крајњи циљ увек стоји добит. Статусна промена је пренос имовине и обавеза с једног привредног друштва (друштво преносилац) на друго (друштво стицалац), а чији чланови у друштву стицаоцу стичу уделе, односно акције.¹⁵ Основно начело статусне промене јесте сразмера замене удела, односно акција.

Важан институт англосаксонског права јесте trust.¹⁶ Он се састоји у поверавању неког добра уз обавезу да се дато добро чува и користи за рачун корисника. Страна која поверава је trustor, а страна којој је поверено добро је trustee (Круљ, 1978: 143). У привредном праву trust је поверавање акција с тим да се преноси само право управљања над акционарским друштвом, а у замену за сертификате учешћа у новим заједничким хартијама које се налазе у рукама trustee (Ђуровић, 1977: 25). Учешћа једног друштва у другим друштвима нису била дозвољена до пред крај XIX века, што је погодновало развоју trusta (Круљ, 1978: 143).

¹³ Швајцарски закон даје право јединственој управи да поступа у интересу групе друштава, али истовремено захтева од управа свих повезаних друштава да руководе својим друштвима у сопственом интересу (Haftung im Konzern, 2000: 97).

¹⁴ Чл. 478. Закона о привредним друштвима, *Службени гласник РС*, 36/2011.

¹⁵ Чл. 483. Закона о привредним друштвима, *Службени гласник РС*, 36/2011.

¹⁶ Аналогни институт trustу је фидуцијарни правни посао.

2.2. Особине, предности и мане повезивања друштава

2.2.1. Особине повезивања друштава

Особине групе друштава су: настанак разгранаванем, важност управљања друштвима, тежња мултинационалности, тежња монополу, привредна надмоћ (Ђуровић, 1977: 50).

Разгранаване друштва, на државном и међународном нивоу, последица је проналажења нових метода за повећање рентабилности. Неке анкете у развијеним земљама Запада су показале да при развијенијој аутоматизацији и примени компјутерских система најрентабилније послују предузећа са 2.500–3.000 радника. Друштво се стога не спаја са другим друштвима, нити их апсорбује; оно сада „расте, ројећи се“ (Круљ, 1978: 76).

Јединствена управа одлучује само о битним питањима, постављајући оквире деловања зависних друштава, те се тиме намеће као легислатива групе друштава. Одлучивање јединствене управе поглавито се своди на ревизију одлука које су донела руководства повезаних друштава (Сукијасовић, 1981: 74).

Са становишта правне регулативе групе друштава важна су три питања: управљање, одговорност и рачуноводство (*Haftung im Konzern*, 2000: 92). Проблем управљања се односи на границе задирања јединствене управе у пословање повезаних друштава. Питање одговорности на нивоу групе друштава упућује на институт пробијања правне личности¹⁷ (Васиљевић, 2011: 73, 509). Пошто је рачуноводство питање које највише тангира јавни интерес, најчешће је оно једино регулисано.¹⁸ Трансакције између повезаних друштава су тешке за утврђивање, те се у пореском законодавству њима посвећује већа пажња (Љутић, 2013: 51).

Циљ групе друштава, у крајњој линији, је добит. Првобитни циљ повезивања био је прилагођавање производње захтевима тржишта, али је тежња за добити стално изнова преовладала (Ђуровић, 1977: 50). Занемарујући испрва важне захтеве потрошње, стремљење групе друштава постаје монопол.

2.2.2. Предности и мане повезивања друштава

Предности повезивања друштава огледају се у повећању капацитета, неповећању пореза, смањењу ризика, ефикаснијем управљању и доминацији на тржишту (Васиљевић, 2011: 494). Мане повезивања друштава огледају

¹⁷ Чл. 18. Закона о привредним друштвима, *Службени гласник РС*, 36/2011.

¹⁸ У швајцарском законодавству група друштава треба да има заједнички рачун, као да сва повезана друштва чине један привредни субјект.

се у испреплетености интереса. Предности и мане повезивања сагледавају се у компарацији са предностима и манама фузије привредних друштава.

Најзначајнија предност јесте јачање привредних капацитета. Удруживањем снага се може више, а удруживањем знања може се и боље. Група друштава је у стању да одговори и најтежим захтевима тржишта, и да повезаним друштвима обезбеди опстанак и развој.

У погледу пореза предност се састоји у томе да су повезана друштва, као самостална привредна друштва, самостални порески обвезници, те ће се висина пореза утврђивати с обзиром на критеријуме који се односе посебно на свако од њих. Најчешће ће се десити да је свако друштво, сем можда матичног, мало или средње друштво, а да су она извршила фузију била би велико друштво.

Међусобна подела ризика пословања јесте значајна предност. Уколико једно повезано друштво буде имало проблема, прискочиће у помоћ остала повезана друштва.

Предност јединственог управљања јесте економично и ефикасно одлучивање. Мања група људи брже резимира околности и нема потребе за сталним мирењем небитних супротних интереса. Тиме се остварује прилагођавање групе друштава тржишту.

У вези са доминацијом предност значи да повезана друштва стичу могућност да владају на тржишту. Слобода конкуренције нарочито је угрожена од хоризонталних повезивања друштава која највећом мером прете постанком монопола. Зато се врсте повезивања привредних друштава имају разматрати у светлу заштите конкуренције.

Мана повезивања друштава јесу различити интереси. На нивоу привредног друштва шаренолики интереси егзистирају као интереси чланова, запослених, управе, привредног друштва и јавни интерес. На нивоу повезивања привредних друштава ова различитост интереса се мултиплицира, а формира се још један, обједињавајући и усмеравајући интерес групе.

3. ВРСТЕ ПОВЕЗИВАЊА ПРИВРЕДНИХ ДРУШТАВА

3.1. Повезивање друштава према начину

С обзиром на начин повезивања постоје три врсте повезивања привредних друштава: капиталом, уговором и мешовито. Повезивање капиталом је облик повезивања где привредна друштва имају у својој имовини акције или уделе других друштава. Повезивање уговором је облик повезивања где привредна друштва имају уговор о повезивању. Мешовито повезивање је облик

повезивања где привредна друштва имају у својој имовини акције или уделе других привредних друштава, као и уговор о повезивању међу собом.

3.1.1. Особине повезивања капиталом

Привредна друштва се капиталом повезују путем филијације (оснивање друштава) или адопције (куповина акција или удела постојећих друштава) (Ђуровић, 1977: 28). Акције и удели се могу куповати на два начина: од постојећих чланова или при повећању основног капитала (Васиљевић, 2011: 498). Повезивање капиталом је нужно повезивање субординацијом.

Англосаксонска доктрина за постојање повезивања капиталом тражи да матично друштво има моћ да делотворно одређује понашање зависног друштва, што је могуће са око 25 % капитал учешћа. Европска доктрина захтева да матично друштво има право располагања имовином и контроле пословања потчињеног друштва, а то значи поседовање више од 50 % капитал учешћа (Сукијасовић, 1981: 63).

3.1.2. Особине повезивања уговором

Повезивање уговором или мешовито може бити повезивање координацијом или субординацијом. Уговор о повезивању субординацијом је уговор о контроли и управљању.¹⁹ Матично друштво има право да даје обавезујућа упутства, руководећи се интересима групе. Директори матичног друштва имају посебне дужности и према зависном друштву. Уговор о повезивању координацијом је неименовани уговор.²⁰ Као неименовани овај уговор захтева много обимније регулисање односа.

3.2. Повезивање друштава према делатности

С обзиром на предмет пословања, односно с обзиром на делатност постоје три врсте повезивања привредних друштава: вертикално, хоризонтално и мешовито (конгломерати). Вертикално повезивање јесте облик повезивања друштава где повезана привредна друштва обављају различиту делатност у једном репродукционом ланцу, док код хоризонталног повезивања повезана друштва обављају исту делатност у једном репродукционом ланцу. Мешовито повезивање јесте облик повезивања друштава где се повезују привредна друштва која обављају и исту и различиту делатност у репродукционом процесу.

¹⁹ Чл. 554–566. Закона о привредним друштвима, *Службени гласник РС*, 36/2011.

²⁰ Чл. 554. ст. 2. Закона о привредним друштвима, *Службени гласник РС*, 36/2011.

3.3. Повезивање друштава према територијалном критеријуму

С обзиром на територијални критеријум постоје две врсте повезивања: национално и мултинационално. Критеријум ове поделе може бити стварно седиште, припадност или место оснивања друштава.²¹ Национално повезивање је облик повезивања где сва повезана друштва имају стварно седиште на територији једне државе, за разлику од мултинационалног повезивања где повезана друштва имају стварна седишта на територијама више држава. Међународно рачвање омогућава да филијала ужива ону царинску и другу заштиту која је намења домаћим друштвима (Ђуровић, 1977: 29).

3.3.1. Мултинационална компанија

Мултинационална компанија²² је снажна економска група привредних друштава и других јединица различитог држављанства која, обједињена везама заједничког власништва и уговорима, а на темељу интеграције капитала, рада и технологије, опслужује светско тржиште у складу са пословном стратегијом јединствене управе (Сукијасовић, 1981: 41). Три проблема отежавају дефинисање мултинационалне компаније. Прво, готово свако пословање у иностранству назива се мултинационалним. Друго, национално право бројних држава заостаје за економском стварношћу. Треће, не познају сва законодавства групу друштава (Сукијасовић, 1981: 34). Мултинационалне компаније су се развиле из трустова, картела и концерна и постале носиоци процеса глобализације (Ђуровић, 1977: 70). Њихов развој води интернационализацији повезивања друштава, које би имало две фазе: регистравање код ОУН и закључење универзалног међународног уговора (Сукијасовић, 1981: 179).

3.3.2. Транснационална компанија

Док код мултинационалне компаније оснивачки капитал води порекло из више држава, код транснационалне компаније оснивачки капитал потиче из једне државе (Ћирић, 2010: 470). Дакле, мултинационална компанија настаје адопцијом, а транснационална филијацијом.

²¹ Стварно седиште је место где друштво обавља главну делатност или одакле се управља друштвом. По закону о привредним друштвима седиште је место на територији Републике Србије из кога се управља пословањем друштва и које је као такво одређено оснивачким актом или одлуком скупштине.

²² Термин „компанија“ је синоним за „привредно друштво“. Међутим, овде означава групу друштава.

3.4. Повезивање друштава према односу

С обзиром на однос постоје три врсте повезивања привредних друштава: субординацијом, координацијом и мешовито. Повезивање субординацијом²³ је облик повезивања где је однос међу повезаним друштвима однос субординације. Одлучује матично друштво, односно управа матичног друштва, а извршава зависно друштво. Повезивање координацијом је облик повезивања где је однос међу повезаним друштвима однос координације. Одлучују сва повезана друштва, прецизније речено, одлучује новостворена јединствена управа, састављена од представника управа свих повезаних друштава, а извршавају сва повезана друштва. Нема матичног ни контролисаног друштва. Иако координација није ретка у привредном животу, ипак се под термином „повезивање друштава“ најчешће подразумева субординација. Мешовито повезивање је облик повезивања где је однос између неких повезаних друштава однос субординације, а између других однос координације.²⁴

3.4.1. Проблеми поделе повезивања друштава према односу

Критеријум за разликовање односа субординације и координације некад није довољно прецизан. С једне стране, код конзорцијума, евентуално и код картела, постоји друштво-пилот, као координатор, које се нуди као квазиматично друштво. С друге стране, могуће је да зависна друштва имају утицај, некад правни, некад фактички, на матично друштво.

Треба разликовати филијале и огранке. Филијала је зависно друштво. Она, као и свако привредно друштво јесте правно лице. Сам појам филијале упућује на чињеницу да она постоји само у повезивању субординацијом. Огранак привредног друштва је издвојени организациони део привредног друштва преко кога друштво обавља делатност.²⁵ Огранак није правно лице. И матица и филијала могу имати огранке.

²³ У литератури се могу срести и други термини за повезивање субординацијом: повезивање (група) с елементом субординације, повезивање-субординација, субординирајуће повезивање. Исто важи за повезивање координацијом. Одређење повезивања субординацијом као вертикалног повезивања, а повезивања координацијом као хоризонталног повезивања, је грешка, јер се меша са поделом повезивања друштава према делатности.

²⁴ Пример: друштво А је повезано координацијом са друштвом Б, а друштво Б има зависно друштво В. Сада је и друштво А матично друштво друштву В. Друштво В је њихова права заједничка филијала.

²⁵ Чл. 567. Закона о привредним друштвима, *Службени гласник РС*, 36/2011.

3.4.2. „Заједничка филијала“

Поставља се питање да ли је могуће више матичних друштава у једној групи друштава. Као одговор на ово питање нуди се „заједничка филијала“ (Миленовић, 2006: 471). У разматрању заједничке филијале треба имати у виду разлику између повезиваних друштава, повезаних лица и чланова друштва који су закључили уговор у вези са друштвом (уговор чланова).²⁶

Заједничка филијала јесте друштво чију су управу заједно формирали два или више друштава као његови чланови.²⁷ Правило је да контролни чланови,²⁸ као чланови који имају већинско учешће, одређују уговором управу за заједничку филијалу.

Ако ти контролни чланови нису повезана друштва онда је управа сваког од друштава различита, те се не може говорити о повезивању друштава. Тада постоји неправна заједничка филијала. Ако би ти контролни чланови били повезана друштва онда би њихова јединствена управа истовремено била управа заједничке филијале. Тада би постојала група друштава. Тада постоји права заједничка филијала.

Иначе, није тачно да су привредна друштва повезана кад год су чланови другог привредног друштва. Она то нису нужно ни када имају једнака капитал учешћа, чак ни када су једини чланови другог друштва. Нема групе друштава без јединствене управе.

3.4.3. Повезивање субординацијом према циљу

С обзиром на циљ постоје две врсте повезивања субординацијом:²⁹ ради контроле и ради пласмана. Повезивање субординацијом ради контроле је група друштава где матично друштво има за циљ трајно управљање и финансирање зависних друштава. Повезивање субординацијом ради пласмана је група друштава где матично друштво има за циљ да капитал учешће у облику хартија од вредности пласира на тржиште у оптималном тренутку, дакле, привремено управљање зависним друштвима. Уколико је циљ групе пласман, постоји одступање од особине да је матичном друштву важно управљање филијалама.

²⁶ Чл. 15. и 62. Закона о привредним друштвима, *Службени гласник РС*, 36/2011.

²⁷ Из дефиниције произилази да термин „заједничка филијала“ није добар, јер филијала постоји код повезивања субординацијом, док код заједничке филијале нема нужно повезивања друштава. Ипак, контролни чланови заједно управљају једним друштвом, отуда оправдање за изабрани термин.

²⁸ Чл. 62. ст. 6. Закона о привредним друштвима, *Службени гласник РС*, 36/2011.

²⁹ Ова подела се у литератури врши код холдинга, јер је сам циљ пласирања сопственог капитал учешћа својственији природи холдинга, мада се ова подела уистину може односити и на матично друштво концерна. Зато се, по правилу, говори о холдингу за управљање и холдингу за пласмане.

4. КАПИТАЛ УЧЕШЋЕ

Капитал учешће јесте поседовање акција или удела у другом друштву.³⁰ Висина капитал учешћа се најчешће изражава у процентима (Миленовић, 2006: 469).

4.1. Прагови капитал учешћа

Праг капитал учешћа јесте проценат акција или удела који даје право на управљање у одређеном обиму.³¹ Постоји неколико прагова учешћа, које некад прецизира законодавац. Капитал учешће од 50 % даје право на редовну контролу, 66 % даје право на важнију контролу, док 75 % даје право на апсолутну контролу, тако да ниједан члан не може блокирати одлуку. Право на преузимање стиче се са 90 % капитал учешћа. Поседовање 100 % капитал учешћа значи да је зависно друштво једночлано.

25 % капитал учешћа даје фактичку могућност за контролу, која се може постићи чак са 10 % капитал учешћа. Разлог томе су дисперзија интереса, која онемогућава консензус, негласање, које изражава искључиви интерес чланова за дивидендом, и либералност одлучивања, која се огледа у правилу обичне већине за одлучивање. Акције без права гласа су додатни разлог који ствара услове за редовну контролу.

4.2. Системи капитал учешћа

Систем капитал учешћа је група друштава с елементом субординације настала путем капитал учешћа или мешовито.³² Степен у систему капитал учешћа је скуп друштава у коме капитал учешће има други скуп друштава, при чему важе два правила: припадност степену је искључива и припадност

³⁰ Посредно капитал учешће је поседовање акција или удела преко трећег лица које оно стиче у своје име, а за рачун другог. Постоји став да је поседовање акција или удела у другом друштву, а за рачун тог другог друштва, такође, посредно капитал учешће (Васиљевић, 2011: 499).

³¹ Притом важи претпоставка да одређено капитал учешће носи и сразмеран број гласова, односно да је проценат поседованих акција или удела једнак проценту гласачких права у друштву.

³² Систем капитал учешћа се дефинише у ужем смислу, јер његово одређење независно од повезивања субординацијом има научно оправдање само код циркуларног система. Систем капитал учешћа у ширем смислу је скуп друштава која међу собом имају бар једносмерно капитал учешће. Дакле, чим једно друштво поседује макар једну акцију у другом, она би чинила систем, а то је безначајно. Важна је само ситуација кад се двосмерним капитал учешћем ствара фиктивни капитал, независно од тога да ли су, и ако јесу, како су друштва повезана.

претходном степену је јача.³³ Непосредно следећи (потоњи) степен је скуп друштава у коме капитал учешће има непосредно претходни степен.³⁴ Први степен је скуп друштава у коме матично друштво има капитал учешће.³⁵

С обзиром на број степена постоје два система капитал учешћа: једноступени (непосредни) и вишеступени (посредни). Непосредни систем је систем где постоји један степен. Матично друштво има капитал учешће у свим зависним друштвима. Посредни систем је систем где постоји више степена. Матично друштво има капитал учешће у једном или више зависних друштава, с тим да она имају капитал учешћа у другим зависним друштвима, и тако редом.³⁶

С обзиром на смер капитал учешћа постоје два система капитал учешћа: једносмерни и двосмерни. Једносмерни систем је систем где ниједно од потоњих друштава нема капитал учешће ни у једном од претходних друштава. Двосмерни систем је систем где потоња друштва имају капитал учешће у претходним друштвима. Дакле, најмање једно потоње друштво има капитал учешће у најмање једном претходном друштву.

С обзиром на постојање капитал учешћа у матичном друштву постоје два двосмерна система: прави и неправи. Прави двосмерни систем је систем где било који потоњи степен има капитал учешће у било којем претходном степену. Неправи двосмерни систем је систем где било који степен има капитал учешће у матичном друштву.³⁷

У литератури постоје посебни термини за поједине врсте система капитал учешћа. Једноступени и једносмерни систем капитал учешћа је радијални, вишеступени и једносмерни је пирамидални, једноступени и двосмерни је узајамни, вишеступени и двосмерни је циркуларни.³⁸

³³ Пример: ако друштво А има у друштву Б, а Б у друштву В, а В у друштвима Б и Г капитал учешће, онда Г чини трећи степен, а Б други степен. Ако касније Б стекне капитал учешће у Г, друштво Г постаје други степен система, заједно са друштвом В.

³⁴ Други (трећи, четврти...) степен је скуп друштава у коме први (други, трећи...) степен има капитал учешће.

³⁵ Први степен је следећи само матичном друштву. Матично друштво не чини степен.

³⁶ Постојање капитал учешћа у оквиру истог степена не утиче на суштину ни непосредног ни посредног система. Пример: Друштво А има у друштвима Б и В, а друштво Б у друштву В капитал учешће.

³⁷ Непосредни двосмерни систем је нужно неправи.

³⁸ Строго узевши, сваки двосмерни систем капитал учешћа је циркуларни.

4.3. Фиктивни капитал

Проблем двосмерног капитал учешћа огледа се у фиктивном капиталу³⁹ (Васиљевић, 2011: 500). У капитал једног друштва урачунавају се и вредности акција или удела које оно поседује у другом друштву. Али при двосмерном капитал учешћу нема подлоге у имовини за све или део тих акција и удела. Фиктивни капитал (укупни) једнак је производу вредности најмањег капитал учешћа и броја друштава у кругу капитал учешћа.⁴⁰ Фиктивни капитал по друштву (појединачни) једнак је вредности најмањег капитал учешћа у кругу капитал учешћа. Проблем се налази у чињеници да друштво није откупило акције или уделе које друго друштво има у њему, него је купило акције или уделе у том друштву. Стога се фиктивни капитал ваља посматрати у вези са институтима компензације и асигнације. Акција, премда корпоративна хартија од вредности, јесте у суштини хартија од вредности у којој је инкорпорисано одређено потраживање према издаваоцу. Принципијелно ова потраживања би могла да се пребију код узајамног капитал учешћа непосредно, а код циркуларног уз асигнацију. Али егзистирају као део имовине и њихова вредност је део капитала, премда је фиктиван онај део који би пребијањем нестао. Фиктивни капитал је део капитала друштва, која чине круг капитал учешћа, који изражава вредност акција или удела који би могли да се пребију.

Поред фиктивног капитала, може се размотрити још једна вредност. Назваћемо је „други фиктивни капитал“. Она је једнака збиру производа капитал учешћа једног друштва и вредности акција или удела истог тог друштва које је купило друго друштво, и обрнуто.⁴¹

Делимично решење проблема фиктивног капитала је лимитирање капитал учешћа. Контролисано друштво може да има капитал учешће у матичном друштву до нивоа значајног капитал учешћа (било непосредно, било посредно)⁴² (Васиљевић, 2011: 502).

³⁹ Круг капитал учешћа је скуп друштава која међусобно имају двосмерно капитал учешће. Ако друштво А има у друштву Б, Б у А и В, а В у А онда један круг капитал учешћа чине А и Б, а други А, Б и В.

⁴⁰ Пример: друштво А има 90.000 евра капитал, а друштво Б има 30.000 евра капитал. У првој фази А купи акције/улоге у Б у вредности 20.000 евра. А сад и даље има 90.000 евра капитал (70.000 у кешу, 20.000 у акцијама/улозима), а Б има 50.000 евра. У другој фази Б купи акције/улоге у А у вредности 10.000 евра. А сад има 100.000 евра (80.000 у кешу, 20.000 у акцијама/уделима), а Б 50.000 евра (40.000 у кешу, 10.000 у акцијама/уделима). Значи: капитал учешће А у Б је 40%, а Б у А је 10%. Фиктивни капитал износи: 2×10.000 евра (као вредност најмањег капитал учешћа) = 20.000 евра. Јер за 20.000 евра у акцијама/улозима нема имовинске подлоге ни у једном друштву.

⁴¹ Исти пример: „Други фиктивни капитал“ износи: $40\% \times 10.000$ евра + $10\% \times 20.000$ евра = 4.000 евра + 2.000 евра = 6.000 евра. У економији можда постоји други термин за ову вредност. То не мења суштину.

⁴² Чл. 553. Закона о привредним друштвима, *Службени гласник РС*, 36/2011.

5. ПОВЕЗИВАЊЕ СУБОРДИНАЦИЈОМ

С обзиром на делатност матичног друштва постоје две врсте повезивања субординацијом: концерн и холдинг.⁴³ Повезивање субординацијом може бити повезивање капиталом, уговором или мешовито. Управа групе са елементом субординације је управа матичног друштва.

5.1. Концерн

Концерн је дефинисан у Закону о привредним друштвима као повезивање друштава код којег контролно друштво поред управљања друштвима обавља и друге делатности.⁴⁴ Из дефиниције јасно следи да се ради о повезивању субординацијом, јер постоји контролно друштво. Ипак, већ у следећем ставу наводи се као врста концерна група са односима равноправности, односно повезивање координацијом. Законодавац тиме противречи самом себи. Због овакве противречности, као и због чињенице да концерн најчешће бива супротстављен холдингу као супротној врсти повезивања, концерн треба дефинисати као повезивање субординацијом, односно прихватити уже значење. Тиме се јасно и разликују концерн и група друштава, која је шири појам. Такво тумачење не би штетило смислу закона, премда је законодавац покушао да употреби концерн као синоним за групу друштава, јер се у самом закону код врста повезивања и наводи група друштава, заједно са концерном, као и зато што се код регулисања групе са односима равноправности не помиње термин „концерн“, него само „група друштава“.

Концерн је повезивање субординацијом на основу капитала, уговора или и капитала и уговора где матично друштво обавља одговарајућу привредну делатност. Јединствено управљање се најчешће остварује од стране управног одбора матичног друштва.

У литератури и упоредном законодавству наилази се на схватање концерна у ширем смислу, те самим тим и концерна са елементом једнакости (Круљ, 1978: 108).

5.2. Холдинг

Холдинг је повезивање субординацијом на основу капитала, уговора или и капитала и уговора где матично друштво за своју искључиву делатност има управљање и финансирање зависних друштава. Пирамидални

⁴³ Чл. 550. Закона о привредним друштвима, *Службени гласник РС*, 36/2011.

⁴⁴ Чл. 551. Закона о привредним друштвима, *Службени гласник РС*, 36/2011.

систем капитал учешћа омогућава да се са релативно мало средстава управља великим бројем зависних друштава.

Чисти холдинг је холдинг где матично друштво има искључиво функцију управљања и финансирања зависних друштава. У литератури се наилази на термин „мешовити холдинг“, премда се ради о концерну, јер матично друштво обавља одређену привредну делатност. Патентни холдинг је холдинг где матично друштво јесте носилац права интелектуалне својине, најчешће патента и know-how. Финансијски холдинг је холдинг где је функција финансирања доминантна (Ђирић, 2010: 484). Ова подела је отворена.

6. ПОВЕЗИВАЊЕ КООРДИНАЦИЈОМ

Критеријум поделе повезивања координацијом треба да буде повезан са конкуренцијом на тржишту.⁴⁵ С обзиром на односе који су регулисани уговором о повезивању постоје две врсте повезивања координацијом: картел и конзорцијум. Повезивање координацијом може бити повезивање уговором или мешовито.⁴⁶ Управа групе са елементом координације је управа састављена од представника управа повезаних друштава.⁴⁷

6.1. Картел

Картел је облик повезивања координацијом где су регулисани и унутрашњи и спољни односи повезаних друштава. Картел је удружење произвођача који су међу собом уговорили одређена ограничења слободне конкуренције (Bonikowsky, 1906: 1), односно удружење настало уговором са главним циљем да монополистички утиче на повећање цена (Ђуровић, 1977: 31). Три су функције картела: искључење конкуренције; изједначење услова набавке, производње и продаје; рационализација производње (Ђуровић, 1977: 34).

⁴⁵ Делатност, трајање, обим контроле као критеријуми не одговарају суштини поделе и непрецизни су.

⁴⁶ Закон о привредним друштвима у чл. 550. познаје само концерн, холдинг и друштва са узајамним учешћем. Ипак чл. 551. и 554. јасно указују на могућност образовања групе координацијом.

⁴⁷ У литератури се среће став да повезивање координацијом не представља групу друштава, већ њихово груписање при чему нема јединствене управе, већ повезана друштва само заједнички иступају на тржишту (Круљ, 1978: 8). Ипак, то што је јединствена управа при повезивању координацијом невидљивија и несталнија не значи да је мање моћна. Уосталом, и управа матичног друштва одлучује о најбитнијем, прелуштајући споредно управама филијала (Сукијасовић, 1981: 74).

Уговором о картелу одређени су услови пословања, који су потпуно или највећим делом једнаки за свако повезано друштво. На нивоу групе постоји уговор по приступу⁴⁸ који ће повезана друштва примењивати при склапању правних послова са трећим лицима.

Картел се најчешће образује хоризонтално, тако што се мала друштва повезују ради одбране од моћнијег конкурента. То редовно води настанку монопола. Аутсајдери су предузећа која нису ступила у картел или су се одметнула од њега (Ђуровић, 1977: 37). Захваљујући својој изванредној правној прилагодљивости, а уз то што је и најбитније постојању толеранције и „разумевања“ од стране влада, извршних органа и судства, картели су се одржали и развили у мултинационалне компаније (Ђуровић, 1977: 38).

За изучавање картела пресудан је однос између картела и veleпродаје. Средиште политике картела је одређење цене. За veleпродају није битна политика цена картела, већ предузете мере да се та политика цена оствари (Bonikowsky, 1906: 5). Предности картела леже у томе да међутрговина, као трговина од произвођача до крајњег потрошача, бива избачена где је прекомерна (Bonikowsky, 1906: 7). Veleпродаја, пре владалац производне привреде, постаје њен слуга.

6.2. Конзорцијум

Конзорцијум је повезивање координацијом где су регулисани само унутрашњи односи повезаних друштава. Најчешће је циљ конзорцијума остварење инвестиционог подухвата (велики јавни радови, изградња фабрика, путева, нафтовода...).

Уговором о конзорцијуму је извршена подела рада у циљу испуњења неког уговора, док услови пословања остају небитни. На нивоу групе не постоји уговор по приступу, те свако повезано друштво самостално одређује услове под којима ће склапати правне послове са трећим лицима.

Друштво пилот је повезано друштво које има улогу координатора и које представља конзорцијум пред наручиоцем посла. Оно заступа конзорцијум при закључењу уговора као и током његовог остварења. Најчешће се предвиђа солидарна одговорност чланова према наручиоцу и регулише међусобни регрес⁴⁹ (Васиљевић, 2011: 515).

Јединствена управа у конзорцијуму је најслабија и најневидљивија. Она представља законодавца конзорцијума, те најчешће егзистира само

⁴⁸ У литератури се некад прави разлика између уговора по приступу, формуларног уговора, типског уговора и општих услова пословања, а некад се изједначавају.

⁴⁹ Солидарна одговорност прописана је и ст. 3. чл. 640. Закона о облигационим односима код клаузуле „кључ у руке“.

у тренутку закључења уговора о конзорцијуму, док остварење циља конзорцијума препушта управи друштва-пилота. Управа пилот-друштва, која представља владу конзорцијума, одлучује саобразно захтевима извршења посла, а уколико штогод искрсне, јединствена управа се састаје ради превазилажења проблема.

С обзиром на циљ постоји шест врста конзорцијума: кредитни, ефектни, инвестициони, продајни, набавни, оснивачки. Кредитни конзорцијум оснивају најчешће банке ради заједничког давања обимнијих кредита држави или привредним друштвима, док ефективни има за циљ пласирање хартија од вредности. Инвестициони конзорцијум се оснива ради извођења инвестиционих радова, продајни ради извршења обимније поруџбине, набавни ради заједничке набавке. Оснивачки конзорцијум за циљ има оснивање нових друштава (*Правна енциклопедија*, 1989: 661).

Конзорцијум је *ad hoc* повезивање друштава, што значи да се за сваки подухват ствара посебан конзорцијум, а његови чланови варирају зависно од врсте подухвата. У Немачкој и Аустрији се назива „друштвом“ за појединачни посао (*Gelegenheitsgesellschaft*).

6.3. Правни институти блиски повезивању координацијом

Тренутно удружење је повезивање уговором у циљу остварења одређеног инвестиционог подухвата, при чему постоји друштво-пилот. Оно је, у суштини, врста конзорцијума. Уговор *joint venture* је уговор о остварењу одређеног заједничког, инвестиционог подухвата. И ово повезивање јесте посебна врста конзорцијума.

Подуговарање је уговарање од стране извршиоца радова са трећим лицем, као подуговарача, ради преноса извршења радова, делимично или у потпуности. Подуговарање представља правну везу између привредних друштава (Васиљевић, 2011: 510). Али ни у ком случају није повезивање друштава, јер нема стварања јединствене управе која би одлучивала о пословању тих привредних друштава.

Пословно удружење је правно лице које оснивају два или више привредних друштава или предузетника ради постизања заједничких интереса, али никако у циљу стицања добити.⁵⁰ Оно није група друштава из три разлога. Прво, нема јединствене управе, која је срж групе друштава, а која би одлучивала о пословању чланова групе. Друго, иако постоје органи пословног удружења, њихове надлежности ограничене су на делатност чији циљ никако није стицање добити. Треће, пословно удружење је правно

⁵⁰ Чл. 578. Закона о привредним друштвима, *Службени гласник РС*, 36/2011.

лице, док групи друштава није признат правни субјективитет. Трећи разлог није пресудан. Чланови одговарају на начин одређен статутом. Сходно се примењују норме о друштву са ограниченом одговорношћу. Нема нарочити успех (Васиљевић, 2011: 513).

ЗАКЉУЧАК

Повезивање привредних друштава неминовно има велики значај. Као што се и људи удружују да би остварили своје циљеве сигурније, економичније и ефикасније, тако се удружују и привредни субјекти ради остварења сопственог циља: добити. У сплету разноврсних интереса у привреди треба посветити довољно пажње правној регулативи повезивања друштава, преваходно ради очувања слободе конкуренције. На девету директиву ЕУ о групама друштава још увек се чека. Њено усвајање обезбедило би хармонизацију правне регулативе повезивања друштава. Упркос недостацима правне регулативе група друштава добро функционише, преваходно захваљујући законској регулативи прагова капитал учешћа као и детаљној уговорној регулативи међусобних односа повезаних друштава. При томе се не сме занемарити да свака веза између привредних друштава не подразумева нужно њихово повезивање, а притом треба стално изнова водити рачуна о различитим значењима која се приписују терминима у овој области ради избегавања нејасноћа.

Група друштава као гипка концентрација друштава са великим привредним потенцијалима, предностима на пољу пореза и ризика, са надмоћи на тржишту и испреплетеношћу различитих интереса који се настоје усагласити, представља веома важну организацију, која сасвим јасно показује своја стремљења ка превазилажењу националних граница и стварању светског тржишта. Њено потпуније проучавање је увек оправдано!

ЛИТЕРАТУРА

- Bonikowsky, H. (1906). *Der Einfluss der industriellen Kartelle auf den Handel in Deutschland*. Jena.
- Васиљевић, М. (2011). *Компанијско право*. Београд.
- Ђуровић, Р. (1977). *Мултинационалне компаније*. Београд.
- Круљ, В. (1978). *Правни режим и облици концентрација у привреди*. Београд.
- Љутић, И. (2013). *Правна контрола транснационалних компанија*. Ниш.
- Миленовић, Д. (2006). *Субјекти привредног права*. Ниш.
- Сукијасовић, М. (1981). *Мултинационално предузеће*. Београд.

Петровић, Г. (2007). *Логика*. Београд.
Правна енциклопедија (1989) Београд: Савремена администрација
Ђирић, А. (2010). *Међународно трговинско право, Ойштии део*. Ниш.
Forstmoser, P. (2000) Haftung im Konzern. Stuttgart.

Правни прописи

Закон о привредним друштвима
Закон о заштити конкуренције
Закон о облигационим односима

ASSOCIATION OF COMPANIES

Miloš Marković

Student

Faculty of law, University in Niš

S u m m a r y

This paper is dedicated to the determination of the most important concepts, so that it may serve for a further study and consideration of the creation, functioning, development and termination of the group of companies. Association of companies is defined, its characteristics are analyzed, its advantages and disadvantages emphasized. In particular are explained thresholds and systems of equity participation, and the problem of fictitious capital is set. The importance of distinguishing and recognizing the types of association of companies in practice is emphasized.

Keywords: group of companies, equity participation, fictitious capital, concern, holding, cartel, consortium